

"כולם יוצאים" או "מסע למתאימים בלבד"

א. הדילמה

ב. אוכלוסיות אליהן נפנה תשומת לב מיוחדת

ג. כיצד נדע? כיצד נבצע את תהליך ההתאמה?

א. הדילמה

ברוב בתי"ס לא נערך תהליך מסודר של "מיון" תלמידים לקראת המסע לפולין. הרוב המכריע של התלמידים המעוניינים לצאת - יוצא. המציאות היא, שעל פי רוב יכריעו השיקולים הכלכליים יותר מהשיקולים האחרים. בהתחשב בעומק החוויה ובמשמעותה הרבה לבני הנוער, נעשה מאמץ מובן לא לחסום את דרכם של המעוניינים לצאת. מאידך נוצרת התלבטות לגיטימית בקרב האחראים על המסעות לגבי ההתאמה של כל אחד לחוויה הכול כך אינטנסיבית שיש עימה עומס רגשי וחברתי רב.

תהליך מיון התלמידים מעוגן בחוזר מנכ"ל תשס"ה/4 (ב), י"ח בכסלו - דצמבר 2004. בחוזר זה בסעיף 2.2.3 (עמוד 11) מופיעים שישה סעיפים, המגדירים את התבחינים על פיהם תיעשה בחירת התלמידים למסע: גיל, הצטרפות חופשית, עניין בנושא, התאמה חברתית, תרומה למסגרת ויכולת רגשית.

בפועל נבחנת התאמתם של התלמידים גם לפי קריטריונים נוספים: התנהגות תקינה בתוך כותלי ביה"ס ומחוץ להם, ביקור סדיר בביה"ס, השתתפות בכל שיעורי ההיסטוריה, השתתפות בכל הסיורים וסדנאות ההכנה למסע ובמידה של החוסן והבגרות הרגשית כפי שהיא מתבטאת בהתנהגות התלמיד בכלל ובפעולות ההכנה בפרט.

מסתבר כי רוב היוצאים למסעות מתמודדים בהצלחה עם כל הנדבכים של המסע, וזה הופך עבורם לחוויה מעניינת ומרתקת. אולם לצד זה קיימות אינדיקציות לא מעטות של תלמידים אשר מתקשים להתמודד עם משימות המסע. תגובות רגשיות והתנהגותיות קיצוניות שעלו במהלך המסעות או בעקבותיהם הובילו לחשיבה שיש לפתח קריטריונים להתבוננות רגישה במועמדים ליציאה למסע.

"מיון" או "סלקציה" הן מילים בעלות קונוטציה קשה בכלל, וכשעוסקים בשואה בפרט. אי לכך, תהליכי המיון בהקשר של המסע לפולין מעלים התנגדות רגשית חזקה... ובכל זאת אנו סבורים שחשוב לבחון את התאמת היוצאים למשימות המסע ולהאמין שבתהליך הבדיקה והבירור האלה טמונה גם עבודת הכנה משמעותית לכל היוצאים. כאנשי שפ"י המהווים סוכני בריאות הנפש במערכת החינוך, אנו ערים לסיכונים שעלולים להתעורר עקב החשיפה העוצמתית לחוויות המסע, ולכן אנו מחויבים לנקוט במהלכים מוקדמים למניעתם.

ב. אוכלוסיות אליהן נפנה תשומת לב מיוחדת

בתהליך בדיקת ההתאמה של התלמידים למסע מומלץ לשים לב לתלמידים עם אפיונים התנהגותיים ורגשיים מסוימים. מיקוד "עדשת ההתאמה" אליהם תסייע למערכת החינוך לעשות עם מתבגרים אלה עבודת הכנה מתאימה, לסייע להם בקבלת ההחלטה אם לצאת או לא, ובמקרים בהם זה נדרש, למנוע מילדים מסוימים לצאת. כסוכני בריאות הנפש מוטלת עלינו החובה להפנות את "עיני המערכת" אל אוכלוסיות התלמידים אשר להם אפיונים כמו אלה המפורטים להלן. נזכור כי לכל האוכלוסיות שלהן נקודות של חולשה, יכול המסע להיות מחד - מצב הטומן בחובו מלכודות וסיכונים אך מאידך - הזדמנות לצמיחה ולהתפתחות.

אוכלוסיית מיקוד ראשונה: תלמידים מופנמים שממעטים לתקשר עם סביבתם

תלמידים המביעים רצון לצאת למסע ושהוריהם תומכים בהם, אך הם מאוד מופנמים וכמעט שלא ידוע לגביהם דבר: הם אינם מעורים בחברת התלמידים וקיים חשש לגביהם שבנסיונות של לחץ לא תהיה להם קבוצת תמיכה והם לא יידעו כיצד לגייס תמיכה כזו. אחד הדברים המדאיגים לגבי ילדים אלה הוא העובדה שסגנון התמודדותם לא מאפשר לסביבתם לדעת מה עובר עליהם והם עלולים להתבשל בתוך עצמם עד כלות...

אוכלוסיית מיקוד שנייה: תלמידים המתקשים להסתדר עם מרות

תלמידים שאינם מקבלים מרות של מבוגרים, שאינם מכבדים חוקים, נורמות וכללים ושהם בד"כ מרדניים. בנסיבות המסע, נסיבות בהן הסמכות הנדרשת היא פעמים רבות פנימית, והפתרונות הרגילים לבעיות משמעת אינם רלוונטיים, אין ברירה אלא למנוע יציאתם של תלמידים המאופיינים בקשיים מסוג זה.

אוכלוסיית מיקוד שלישית: תלמידים בעלי צרכים מיוחדים הן על רקע נויורולוגי והן על רקע פסיכו-נוירולוגי

תלמידים עם בעיות נויורולוגיות ופסיכונויורולוגיות אשר ידוע לנו כי במצבי לחץ מובהקים תפקודם משתבש, והם עלולים להיכנס למצבי מצוקה.

אוכלוסיית מיקוד רביעית: תלמידים דחויים אשר קיים חשש לגביהם שיתקשו למצוא מקורות תמיכה חברתיים

תלמידים המהווים אובייקט להצקה על רקע חברתי או אחר, העלולים למצוא את עצמם לבד וללא תמיכה חברתית. במהלך ההכנה למסע יש לחדד בקרב קבוצת התמיכה את הרגישות החברתית, את ההתחשבות זה בזה ואת הסובלנות. לקבוצה כזו דרושה התייחסות מאוד מתווכת ותומכת מצד המבוגרים המלווים. התייחסות כזו עשויה להביא לשינוי מהיר לכיוון חיובי בו יהיה להם "מקום" חיובי במסע, אך צריך לוודא שלא "ייפלו" עם החזרה.

אוכלוסיית מיקוד חמישית: תלמידים שהתנודות הרגשיות שלהם גבוהות

תלמידים הנתונים לשינויים קיצוניים במצב הרוח. תלמידים אשר יש עליהם מידע כי אינם עומדים בלחצים ו/או אשר כבר סבלו בעבר מ"התרסקויות רגשיות". תלמידים אלו עלולים להגיב בתגובות היסטוריות וקיצוניות לנוכח הקושי העולה מהמפגשים עם זוועות השואה. תלמידים בעלי אפיון כזה עלולים להגיב לחוויות המסע באופן טראומטי, או שחוויות המסע עלולה להוות עבורם טריגר לכניסה למצב זה. לגבי תלמידים כאלו - יש לשתף את הוריהם בקבלת האחריות ליציאה למסע ולהתייעץ בגורמים מטפלים.

אוכלוסיית מיקוד שישית: תלמידים עם נטיות דכאוניות, מחשבות ו/או מעשים אובדניים או שבמשפחה היו מקרים של אובדנות

תלמידים אלה ותלמידים שבמשפחותיהם יש סיפור של אובדנות מוגדרים כבעלי סיכון גבוה. במקרה כזה יש לדבר עם הנער/ה ועם ההורים ולהבהיר להם שקרוב לוודאי שהמסע יגרום לשינוי, לטוב או לרע, ומומלצת התייעצות מקצועית לפני שמקבלים החלטה. בכל מקרה ההחלטה צריכה לשקול את טובת הנער/ה לטווח הרחוק, גם במחיר של ויתור על המסע הנכסף מבחינתם.

אוכלוסיית מיקוד שביעית: תלמידים הסובלים מהפרעת אכילה פעילה חריפה

תלמידים אלה עלולים להשתמש במסע ובמראות השואה כתירוץ ל"אי אכילה". בעיית האכילה שלהם עלולה להחריף כיוון שלא בטוח שהצוות, כולל הצוות הרפואי, יוכל לסייע במקרים קיצוניים מעין אלה.

אוכלוסיית מיקוד שמינית: אלו שאומרים מראש שאינם רוצים לצאת למסע ולבסוף יוצאים

רצוי שנבדוק: האם הם יוצאים מכיוון שמישהו לחץ עליהם לצאת? (משפחה, חברים...) האם הם יוצאים משום שהבינו, כי זוהי חובתם המשפחתית? (זכרו: לא תמיד חייבים המסר או הציפייה להיות מילוליים...)

אוכלוסיית מיקוד תשיעית: אלו ש"מצביעים ברגליים" בעת ההכנה למסע

תלמידים אשר אינם מסוגלים להתמיד בתהליך ההכנה למסע מאותתים לנו במקרים רבים על קשיים אשר חשוב שנבחן אותם איתם ובעקפיין יותר לעומק. לעתים מדובר בתלמידים בעלי קשיי קשב וריכוז אשר שיחה על משמעות העומס הפיזי והמילולי של המסע יכולה לעזור להם להתכונן ולהתכוון לקראת המסע.

אוכלוסיית מיקוד עשירית: האומרים "חייבים אנחנו"

אילו שאומרים, שהם מרגישים שהם חייבים לצאת, אך מאוד לא רוצים לצאת למסע... יש כיתות שבהן כ-95% מהתלמידים יוצאים לפולין. במקרים מעין אלה הלחץ להצטרף הוא גדול למדי...

אוכלוסיית מיקוד אחת עשרה: ילדים עם בעיות התנהגות

ביציאתם של אלה מתקיים סיכון שהתנהגותם תשבש את רצינות ההתייחסות למסע ותפגע ברגשות האחרים. מצד שני, למדנו כי המסע שימש לתלמידים אלו לעיתים, מנוף לשינוי בהתנהגות ובעמדות.

אוכלוסיית מיקוד שתיים עשרה: ילדים בעלי רקע מיוחד ההופך אותם לרגישים

ילדים אשר במשפחתם או בסביבתם אירע אירוע טראומטי כמו מוות, פציעה קשה, מחלה ממארת, אשר הופך אותם לרגישים ולפגיעים ללחצים רגשיים גם אם זמנית. להשפעה של חוויות טראומטיות אין זמן מוגדר. עלול להיות מצב שבו ברגע שיראו/ירגישו קושי במסע הזיכרון, הם יחוו את האירוע כאילו הוא מתרחש עתה.

לסיכום, נראה לנו שיש לשים לב לכמה נקודות משמעותיות:

המסע הוא הזדמנות יוצאת דופן - זוהי חוויה חד־פעמית שנחשבת לאחד השיאים של הפעילות החינוכית בכלל ושל הפעילות בפרט, בגיל ההתבגרות. משום כך חשוב שננהג ברגישות ובזהירות בעת המיון ונתאמץ מאוד עבור כל מי שרוצה...

המסע שונה מאוד מפעילויות אחרות של ביה"ס, לכן ההתבוננות על "פרופיל התלמיד המתאים" צריכה להיות אחרת... יחד עם זאת אין צורך שנחשוש מתהליכי בדיקה אמיתיים, כי המסע הוא חוויה עמוסה רגשית וכמו שיש בינינו, המבוגרים, כאלו שאינם רוצים לצאת, כך צפויים להיות כאלה גם בקרב התלמידים.

אם תהליכי ההכנה יכללו את כל שכבת התלמידים, הם עשויים לשמש תמיכה וחיזוק לאלה שמתלבטים... קיימים קריטריונים לבדיקת המועמדים ליציאה, המופיעים בחוזר מנכ"ל. ניתן להיעזר בהם ולהפנות את תשומת לב המערכת לקיומם.

נשאף, אם כן, שההכנה תהיה מתמשכת וממצה, על מנת שניטיב לאתר את מי שאינו מתאים למסע מסוג זה, ושנוכל להעצים את היוצאים באמצעות הכנה ראויה. מחשיפת המסע לכלל ציבור התלמידים בשכבה, גם אם חלקם לא ייצא לבסוף, נרוויח.

ג. כיצד נדע? כיצד נבצע את תהליך ההתאמה?

מתי נעשה המיון וע"י מי?

כאמורה מתחיל תהליך המיון עם קבלת הבקשה של התלמידים לצאת למסע לפולין. המורים האחראים על המסע אוספים את הבקשות ובודקים מי הם התלמידים שביקשו להצטרף למסע. אולם למעשה מתחיל תהליך זה עם כניסתם של התלמידים לתיכון, ומסתמך על תהליך היכרות ארוך ומתמשך שלהם עם הצוות החינוכי של המוסד. תהליך זה יסתיים בסדנאות ההכנה לקראת המסע.

על מנת לבצע את תהליך ההתאמה למסע כמו שצריך, עלינו לאסוף מידע רלוונטי אודות כל אחד ואחת מן המועמדים. מידע זה כולל אותם אפיונים מיוחדים הנדרשים מן המשתתפים במסע כחלק הכרחי להצלחתו.

מהם מקורות המידע לגבי התלמידים המועמדים לצאת למסע לפולין?

א. מידע שנאסף אצל המחנך/ת או יועץ/ת השכבה מתוך:

הערות של מורים שנאמרו במסגרת המועצות הפדגוגיות.

התרשמות מפגישות אישיות עם המועמד/ת.

התרשמות מפגישות שנערכו עם התלמידים והוריהם ומהם עלה המידע הרלוונטי.

התרשמות מאירועים חריגים, שאירעו לתלמידים במהלך לימודיהם.

ב. מידע שנאסף בתצפיות במהלך השיעורים ובמהלך הפעילויות החברתיות של ביה"ס:

תצפיות אילו עשויות לתת לנו ראייה אחרת על התלמידים במסגרת הפורמאלית של ביה"ס ובמסגרת הלא פורמאלית, כגון:

השתתפות פעילה והתעניינות בשיעורי ההיסטוריה.

הטיול השנתי בהיותו פעילות המזכירה את המסע לפולין נותן לנו אבן בוחן לגבי התנהגויות חשובות: מי יושב/ת לבד באוטובוס, מי מתקשה במציאת בן/בת - זוג ללינה, מי אינו/ה רוצה לצאת לטיול בכלל ולמה. גם התנהגות בכיתה שכוללת התנהגויות, כמו: ישיבה לבד או התעקשות על מקום ישיבה מסוים. כשבני נוער אלו נעדרים מביה"ס אף אחד אינו יודע מה הסיבה, או כשהם בודדים בחצר.

ג. מידע שנאסף בפגישות אישיות המכוונות לקראת היציאה לפולין:

במסגרת תהליך ההתאמה לנסיעה לפולין חשוב שנערוך ראיון אישי עם כל מי שמבקש לצאת למסע. רצוי שאת הפגישה ינהלו מנהלי המסע, מחנך/ת הכיתה ויועץ/ת או פסיכולוג/ית ביה"ס. בראיון שיערך באווירה לא רשמית תיבדק מוטיבציית התלמידים ליציאה למסע, והמיקוד יהיה על ההיבטים הספציפיים המאפיינים את המסע (ראו קבוצות תלמידים שהוזכרו בסעיף הקודם העוסק באוכלוסיות הטעונות איתור, זיהוי והפעלת שיקולי דעת לגבי אישור היציאה למסע). אם יעלו ספיקות לגבי ההתאמה של תלמיד מסוים למסע, חשוב לשקול בשנית ולהזמין את התלמיד לפגישה נוספת עם הוריו ו/או עם גורמים טיפוליים נוספים הנמצאים בקשר עם התלמיד, לפרוש בפניהם את ההתלבטויות השונות, את הספקות לגבי ההתאמה, ולתת שהות להכרעה בעקבות השתלבותו ותפקודו בהכנה למסע.

ד. מידע שנאסף בסדנאות ההכנה

כדאי שאת הסדנאות יעבירו המורים המלווים עם היועצים או הפסיכולוגים או הרכזים החברתיים. במסגרות דתיות יכול להשתתף בהעברת הסדנאות גם רב ביה"ס (עפ"י חוזר מנכ"ל). סדנאות ההכנה למסע מהוות בסיס להיכרות טובה יותר עם מי שעתידיים לצאת למסע מבחינת הדמיית מצבים הדומים למסע עצמו: מבחינת העומס בתכנים, עמידה במחויבויות ושיתוף פעולה בין התלמידים למבוגרים. ניתן לצפות בסדנאות בהתנהגויות ובתגובות, שיש בהן להדליק בפנינו נורת אזהרה לגבי תלמידים מסוימים.

בסדנאות אלו נשים לב ונגיב באופן מידי לתופעות הבאות:

- התבטאויות גזעניות עם רמת סובלנות נמוכה.
- אמירות שיש בהן רמזים לעימותים עם האוכלוסייה הפולנית.
- התבטאויות בוטה ומעליבה כלפי חברים בקבוצה.
- הימנעות מהשתתפות פעילה בסדנאות.

התנהגות התלמידים בסדנאות יכולה לספק מידע דינאמי ולנבא התנהגות עתידית. כמו כן היא מאפשרת התערבות לגבי שינויי התנהגות, עמדות ורגשות.

אם במהלך הסדנאות ולאחר ההתערבות של המבוגרים לא ניכרת השתנות ברמזים לעמדות הלאומניות האקטיביסטיות, בביטויי האלימות ובביטויים ההתנהגותיים הרגשיים החריפים, יש מקום לחשוב בשנית אודות התאמתם ליציאה למסע.

עם כל זאת חשוב לזכור כי הקריטריונים באשר הם, מגדירים עבורנו על מה להסתכל... אך הם אינם יכולים להסתכל במקומנו... בפרק על ההכנה תמצאו מספר הפעלות שיועברו בעת ההכנה למסע, שבעזרתן תוכלו להכיר את משתתפי המסעות ותלמדו להכיר את נקודות החולשה והקשיים, כמו גם את נקודות החוזק והכוח.

פלקט המציג את היוזמה החינוכית של שפי', בשיתוף עם מנהל חברה ונוער, בכנס 100 שנות הסתדרות